

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А.С. Макаренка

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

СИВОЧКА Василь Васильович

УДК 330.142:338.43

ДИСЕРТАЦІЯ

**ФОРМУВАННЯ ПЕРЕДУМОВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ
РЕГІОНУ**

05 - Соціальні та поведінкові науки

051 - Економіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

В.В. Сивочка

Науковий керівник: **Клюс Юлія Ігорівна**, доктор економічних наук, професор

Суми – 2024

АНОТАЦІЯ

Сивочка В.В. Формування передумов інноваційного розвитку підприємств на основі інтелектуального капіталу регіону. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 – Соціальні та гуманітарні науки за спеціальністю 051 – Економіка – Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка Міністерства освіти і науки України, Суми, 2024.

Основний науковий результат дисертаційної роботи полягає у розвитку теоретико-методичних основ удосконалення організаційно-економічного механізму інтелектуального капіталу підприємств регіону та формування передумов їхнього інноваційного розвитку в умовах домінуючого впливу нематеріальних ресурсів на ефективність діяльності підприємств та їх конкурентні переваги.

Розвиток концепції інтелектуального капіталу розпочався ще в 17 столітті і продовжується досі. Існує величезна кількість авторських визначень та класифікацій, що визначаються практичними та професійними інтересами дослідників. Найчастіше неправильно використаний мовний апарат викликає плутанину і показує некомпетенцію у заданій темі. Незважаючи на те, що звітності щодо інтелектуального капіталу не існує, окремі його елементи відображені у різних правових актах, причому у вітчизняній та зарубіжній практиці співвідношення понять інтелектуального капіталу, інтелектуальної власності та нематеріальних активів різняться.

Потенціал інноваційного розвитку підприємств лежить у сфері формування інтелектуального капіталу регіону. Формування конкурентних переваг, таких як лояльність споживача, репутаційна перевага, інноваційність, операційна ефективність, відбувається на основі розвитку елементів інтелектуального капіталу. Наприклад, лояльність споживача формується за рахунок CRM-систем та продуктових та сервісних концепцій. Репутаційна

перевага – за рахунок розвитку бренду, взаємин із суспільством та стейкхолдерами, соціальної відповідальності. Інноваційність – за рахунок розвитку інноваційних оргпроцесів, патентного захисту. Операційна ефективність – за рахунок розвитку компетентності персоналу (креативність, розумові здібності) та ефективної оргструктури та процесів підприємств регіону.

На підставі розглянутих у дослідженні аспектів управління інтелектуальним капіталом було встановлено, що воно вимагає особливого підходу, укладається відповідно до принципів управління інтелектуальним капіталом та урахування його багаторівневості. Було розглянуто три підходи до управління інтелектуальним капіталом, вибір яких залежить від особливостей функціонування підприємств регіону (мети, вид діяльності, рівень конкуренції, обмеження у бюджеті).

Історичний аналіз в дослідженні дозволив виявити момент, коли інтелектуальний капітал став розглядатися як конкурентна перевага. Саме інтелектуальне лідерство як поєднання функціональності продукту та ключових компетенцій, стає ключовим фактором успіху. З огляду на це нами було складено організаційно-економічний механізм інтелектуального капіталу регіону, метою якого є підтримання та підвищення рівня конкурентоспроможності суб'єктів ринку.

Розроблено методику дослідження інтелектуального капіталу регіону та його впливу на інноваційний розвиток підприємства. Визначено фактори конкурентоспроможності підприємств, серед яких з елементів людського капіталу було виділено розсудливість топ-менеджменту, швидкість реакції та прийняття управлінських рішень, здатність наймати талановитий персонал та формувати команду, здатність вибрати правильних контрагентів, кваліфікація персоналу, навчання та підвищення кваліфікації, рівень мислення, креативний підхід; зі структурного капіталу – корпоративна культура, рівень та наявність технологій, рівень автоматизації процесів обліку; з відносного капіталу було визначено такі фактори конкурентоспроможності, як комунікації з клієнтами, умови співробітництва з контрагентами, стиль роботи з клієнтами, якість

взаємовідносин між керівниками підприємств, що співпрацюють.

Застосування статистичних методів в аналізі дозволили виявити наявність залежності між рівнем інтелектуального капіталу та рівнем конкурентоспроможності, зростанням прибутку та успішнішою діяльністю порівняно з конкурентами. Це дозволяє зробити висновок про важливість інтелектуального капіталу для інноваційного розвитку підприємства будь-якої галузі. Більше того, було виявлено, що людський, структурний та стосунковий капітали мають різну важливість у різних галузях.

Отримані дані стали основою для формування рекомендацій щодо розвитку інтелектуального капіталу регіону. Розвиток людського капіталу пропонується на основі розкриття потенціалу співробітників, лояльності персоналу, комунікацій, навчання, мотивації; структурного – на основі розвитку організаційної культури та структури, інформаційної інфраструктури, що застосовуються технологій, розвитку власних торгових марок; розвиток стосункового капіталу засновано на якісному обслуговуванні, програмах лояльності, вигідних умов співробітництва з контрагентами.

Ключові слова: інноваційний розвиток, інтелектуальний капітал, передумови формування, підприємство, регіон

ANNOTATION

Syvochka V. Formation of Prerequisites for Innovative Development of Enterprises on the Basis of Intellectual Capital of the Region – Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 05 Social and Behavioral Sciences in the specialty 051 Economics. – Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko. – Sumy, 2024.

The main scientific result of the dissertation is the development of the theoretical and methodological foundations for improving the organisational and economic mechanism of intellectual capital of enterprises in the region and the formation of prerequisites for their innovative development in the context of the dominant influence

of intangible resources on the efficiency of enterprises and their competitive advantages.

The development of the concept of intellectual capital began in the 17th century and continues to this day. There are a huge number of author's definitions and classifications, determined by the practical and professional interests of researchers. Often, the incorrect use of language causes confusion and shows incompetence in a given topic. Despite the fact that there is no reporting on intellectual capital, some of its elements are reflected in various legal acts, and in domestic and foreign practice, the correlation between the concepts of intellectual capital, intellectual property and intangible assets differs.

Competitive advantages, such as customer loyalty, reputational advantage, innovation, and operational efficiency, are formed through the development of intellectual capital elements. For example, customer loyalty is formed through CRM systems and product and service concepts. Reputational advantage is achieved through brand development, relationships with society and stakeholders, and social responsibility. Innovation - through the development of innovative organizational processes and patent protection. Operational efficiency - through the development of staff competence (creativity, mental abilities) and effective organizational structure and processes of the enterprise.

Based on the aspects of intellectual capital management considered in the study, it was found that it requires a special approach, is concluded in accordance with the principles of intellectual capital management and takes into account its multilevel nature. The author considers three approaches to intellectual capital management, the choice of which depends on the peculiarities of enterprise functioning (goals, type of activity, level of competition, budget constraints).

The historical analysis in this study has helped to identify the moment when intellectual capital began to be seen as a competitive advantage. It is intellectual leadership, as a combination of product functionality and key competencies, that is becoming a key success factor. In view of this, we have developed an organisational and economic mechanism for the region's intellectual capital, which aims to maintain

and increase the level of competitiveness of market players

A methodology for studying intellectual capital and its impact on the innovative development of an enterprise has been developed. The factors of competitiveness of enterprises are determined, among which the elements of human capital are the prudence of top management, the speed of reaction and management decision-making, the ability to hire talented personnel and form a team. Also, the ability to choose the right counterparties, staff qualifications, training and advanced training, level of thinking, creative approach; from structural capital - corporate culture, level and availability of technology, level of automation of accounting processes; from relative capital, such factors of competitiveness as communication with customers, terms of cooperation with counterparties, style of work with customers, quality of relationships between the heads of cooperating enterprises were identified.

The use of statistical methods in the analysis revealed the existence of a dependence between the level of intellectual capital management and the level of competitiveness, profit growth and successful activity compared to competitors. This allows us to conclude that intellectual capital is important for the innovative development of an enterprise in any industry. Moreover, it was found that human, structural, and relational capital are of different importance in different industries.

The data obtained became the basis for formulating recommendations for the development of intellectual capital. The development of human capital is proposed on the basis of unlocking the potential of employees, staff loyalty, communications, training, motivation; structural capital - on the basis of the development of organizational culture and structure, information infrastructure, technologies used, development of own brands; development of relationship capital is based on quality service, loyalty programs, favorable conditions for cooperation with counterparties.

Keywords: innovative development, intellectual capital, prerequisites for its formation, enterprise, region

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
Статті у зарубіжних виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз:

1. Ivan Bodniia, Ivan Kerezvas, **Vasyl Syvochka**. Keys to creating an effective regional innovation infrastructure. *Three Seas Economic Journal*, Volume 5 Number 1. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2024. p. 31-37. (Index Copernicus, Research Papers in Economics (RePEc), Google Scholar) <https://doi.org/10.30525/2661-5150/2024-5-5>

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Ключ Ю.І., **Сивочка В.В.** Соціально-економічний розвиток освітньої сфери як запорука забезпечення інтелектуального капіталу регіону. *Цифрова економіка та економічна безпека*, (4(04)), С. 116-120. <https://doi.org/10.32782/dees.4-19>.

3. Klius Yuliia, **Syvochka Vasyl**. Inclusive culture as a factor of socio-economic development of the educational sphere. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2023. Випуск 48., С. 37-40. <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-48-6>.

4. Ключ Ю.І., **Сивочка В.В.** Формування регіональних інноваційних систем для розвитку освітньої сфери. *Економіка та суспільство*, (53). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-7>.

5. Klius Yuliia, **Syvochka Vasyl**. Ensuring the competitiveness of regional enterprises on an innovative basis. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2023. № 2(278). С. 50-55.

6. Serikova Olha, **Syvochka Vasyl**, Fomenko Denys. Problems of forming competitive regional innovation systems. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Випуск 1(281), с. 49-54. <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2024-281-1-49-54>

Праці апробаційного характеру:

7. Сивочка В.В. Визначення стратегії інноваційного розвитку промислових підприємств. *Всеукраїнська науково-практична конференція «Цілі сталого розвитку: проблеми та можливості досягнення в Україні і світі»*, Київ, 20 жовтня 2022 р. Матеріали. Електронне видання, 2022. С. 80-81.
8. Ключ Ю.І., **Сивочка В.В.** Характеристики інтелектуального капіталу регіону. *Міжнародна науково-практична конференція «Обліково-аналітичне та організаційно-економічне забезпечення розвитку регіону»*, Київ, 27 квітня 2023 р. Матеріали. Електронне видання, 2023. С. 166-167.
9. Сивочка В.В. Напрями розвитку інтелектуального капіталу регіону. *Міжнародна науково-практична конференція «Пріоритети розвитку фінансів, менеджменту та маркетингу: традиції, моделі, перспективи»*, Київ, 25 травня 2023р. Електронне видання, 2023. С. 81-82.
10. Сивочка В.В. Складові інтелектуального капіталу регіону. *Міжнародна науково-практична конференція «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики»*, Одеса, 8 вересня 2023р. Електронне видання, 2023. С. 159-161.
11. Сивочка В.В. Вплив інтелектуального капіталу на формування регіональної інноваційної системи. *Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем»*, Кропивницький, 30 листопада 2023 р. Електронне видання, 2023. С. 416-418.